

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ І АУДИТУ

Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

З дисципліни : «Економічна теорія»

На тему:

**«Індекс людського розвитку в оцінці добробуту країн: емпіричний
аналіз»**

Студентки 2 курсу групи ОПД-21

Спеціальність 071 «Облік і
оподаткування»

Кудерчук Софії Валеріївни

Керівник: канд. ек. наук, доцент

Фаріон М.М.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії: _____

Тернопіль – 2018

ПЛАН

ВСТУП

1. Теоретичні аспекти індексу людського розвитку.
2. Аналіз взаємозв'язку індексу людського розвитку України та інших країн світу в оцінці добробуту та інших показників.
3. Проблеми та шляхи підвищення добробуту в Україні.

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми. Соціально-економічний розвиток країни напряму залежить від рівня людського розвитку, тому в наш час приділяється велика увага до створення таких умов, за яких людина може прожити довге життя, бути здоровою та мати освіту і відповідно гідні матеріальні умови.

Отже, на сучасному етапі розвитку важливим для суспільства є забезпечити пошук «шляхів якісного покращення життєвих умов людини».

Дослідженню індексу людського розвитку приділяється значна увага у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, зокрема такими науковцями, серед яких: Дж. Муллінз, С. Сірджі, В. Горбатов, О. Грішнова, М. Кизим, А. Колот, Е. Лібанова, Н. Лук'янченко, Л. Шаульська та ін. Вони досліджували тенденції та специфіку якості життя в Україні й обґрунтовували напрями її покращення. Дослідженню категорії якості життя населення та проблем її оцінки присвячено наукові праці таких відомих вчених, як В. Геєць, С. Пирожков, Л. Шевченко, В. Мандибура.

Закордонні та вітчизняні дослідники спробували визначити рівень життя як умови сталого розвитку. Але зараз немає єдиної загальноприйнятої думки як піднести рівень добробуту населення.

Мета роботи полягає в дослідженні індексу людського розвитку, особливостей його обчислення; визначення взаємозв'язку індексу людського розвитку з іншими показниками в оцінці добробуту країни; виокремити шляхи підвищення добробуту України

Об'єкт дослідження – показники, які визначають якість життя.

Предметом дослідження є метод виміру індексу людського розвитку та альтернативні методи виміру добробуту країни.

Розділ 1 : ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНДЕКСУ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ.

Поняття індексу людського розвитку впровадили такі вчені як Мегнад Десаї та Амартья Сен. Вони ввели основні виміри людського розвитку які до нашого часу лише доповнювались та коригувались. З 1990 року ПРООН(Програма Розвитку Організації Об'єднаних Націй) почала використовувати індекс людського розвитку в своїх щорічних доповідях.

Отож, індекс людського розвитку – це інтегральний узагальнений показник, що відображає порівняльні можливості людей у різних країнах світу. Він включає в себе три найважливіші складові:

- матеріальний рівень життя(ВВП на душу населення);
- рівень освіченості;
- середня тривалість життя.[1]

Під матеріальним рівнем життя розуміють рівень можливості доступу людини до певного блага чи ресурсу які необхідні для існування. Але не завжди люди використовують дану можливість. Тому матеріальний рівень життя у розрахунку індексу людського розвитку характеризується скоригованим реальним валовим внутрішнім продуктом (ВВП) на душу населення. Це є досить зручно, адже ВВП перераховується в долари США на міжнародному рівні.

Рівень освіченості це насамперед можливості людей набувати знання і здібності для повноправної та багатогранної участі в житті сучасного суспільства та значимого особистого внеску в це життя. В наш час цей показник набуває дедалі більшої цінності, адже розумовий розвиток населення відіграє досить важливу роль в умовах постійної індустріалізації та науково-технічного розвитку. Він складається з двох частин. Це досягнутий рівень грамотності дорослого населення та сукупна частка учнів у загальній чисельності населення відповідного віку.

Третьою складовою індексу людського розвитку є середня тривалість життя. Це бажана тривалість життя людини. За середню тривалість життя прийнято вважати показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні.

Середня очікувана тривалість життя при народженні характеризує середній показник тривалості життя стосовно новонароджених у даному році, якщо б їм довелося прожити все життя в умовах даної інтенсивності смертності.

Всі ці три показники взаємопов'язані між собою, тому для побудови загального індексу людського розвитку потрібне агрегування цих індикаторів, тобто зведення їх воедино.

У загальному вигляді індекс людського розвитку (Human development index - HDI) розраховується за формулою простої середньої арифметичної індексу тривалості життя, індексу рівня освіченості та індексу скоригованого реального ВВП на душу населення :

$$I_{LPR(HDI)} = \frac{I_{life} + I_{educ} + I_{inc}}{3} \quad (1.1)$$

Індекс тривалості життя (life) обчислюється за формулою:

$$I_{life} = \frac{X_i - X_{min}}{X_{max} - X_{min}} \quad (1.2)$$

Де X_i - очікувана тривалість життя при народженні населення i -тої території;

X_{max} - максимальне значення показника (прийняте на рівні 85 років);

X_{min} - мінімальне значення показника (прийняте на рівні 25 років).

Індекс рівня освіченості (educ) обчислюється за формулою:

$$I_{educ} = \frac{(2 \cdot I_{adult} + I_{child})}{3} \quad (1.3)$$

де I_{adult} - індекс грамотності дорослого населення;

I_{child} - індекс сукупної частки учнів у загальній чисельності населення відповідного віку.

Індекс скоригованого реального ВВП (I_{inc}) на душу населення обчислюється за формулою:

$$I_{inc} = \frac{\lg x_i - \lg x_{min}}{\lg x_{max} - \lg x_{min}} \quad (1.4)$$

де X_i - скоригований реальний ВВП у розрахунку на рік (за паритетом купівельної спроможності) на душу населення i -тої території;

X_{max} - максимальне значення показника (прийняте на рівні 40 000 доларів на рік);

X_{min} - мінімальне значення показника (прийняте на рівні 100 доларів на рік).

Тож показник індексу людського розвитку для кожної країни свідчить про те, скільки ще належить зробити цій країні для досягнення певних цілей:

- середньої тривалості життя 85 років,
- повної грамотності населення та суцільного охоплення навчанням молоді
- рівня середньорічних доходів на душу населення у розмірі 40 000 доларів за паритетом купівельної спроможності національної валюти.

Ці цілі тим ближчі, чим ближчим є значення індексу людського розвитку до одиниці. Система числових показників вимірювання рівня людського розвитку, яка використовується ПРООН для більшості країн, далека від досконалості, у зв'язку з чим вона не лише постійно вдосконалюється, а й постійно підлягає критиці. Проте вона чітко обґрунтована теоретично та обумовлена наявністю статистичних даних, порівнянних для практично всіх країн світу.

Продумана, виважена і зрозуміла методика обрахування індексу людського розвитку та його складових, крім ранжування і поділу країн на групи, дає змогу оцінити відповідність поточної ситуації певним орієнтирам, що виражаються оптимальними значеннями показників людського розвитку, а також зміну її за певний період. Порівняння індексів тривалості життя, освіченості та рівня життя дає можливість, за інших рівних умов, уточнити

пріоритетність відповідних програм людського розвитку і необхідні розміри фінансування їх.

Разом з тим індекс людського розвитку не враховує багато параметрів, що забезпечують можливості вибору, цінні для людей. У зв'язку з цим триває постійна робота з вдосконалення методики його розрахунку та з доповнення його іншими синтетичними показниками. Однак ніякі зміни у методиці розрахунку індексу людського розвитку не можуть зменшити його значення як принципово нового інструменту вивчення суспільного прогресу. Разом з тим, методика розрахунку індексу людського розвитку ПРООН має бути розширена і вдосконалена для використання всередині країни.

Розділ 2: АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІНДЕКСУ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ТА ІНШИХ ПОКАЗНИКІВ В ОЦІНЦІ ДОБРОБУТУ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ КРАЇН СВІТУ .

Добробут, як і індекс людського розвитку є одним із показників якості життєдіяльності населення. В економічній літературі існує загально прийняте визначення добробуту: «Добробут – це позитивний фізичний, соціальний та ментальний стан, який є результатом діяльності не лише індивіда, а й доступності благ та відносин з іншими людьми. Він є наслідком задоволення базових потреб».

Дослідження методологічних засад вимірювання добробуту в економічній науці здійснювалося в кількох контекстах:

Вимірювання суспільного добробуту. Це завдання вирішується в межах такого наукового напрямку, як економіка добробуту, переважно шляхом аналізу поточного стану і динаміки ВВП та нерівності розподілу доходів.

Вимірювання якості розвитку. Цей підхід передбачає розробку таких методик оцінювання якості життєдіяльності, які вимірюють результат забезпеченості благами для людського або соціального капіталу.

Вимірювання якості рівня життя. Здійснюється за допомогою факторів, що обумовлюють доступність благ, та через визначення кількості наявних благ у населення.

Найпопулярнішим способом вимірювання якості життя є методика американської організації «International Living», яка включає дев'ять показників:

- 1) вартість життя;
- 2) культура і дозвілля;
- 3) рівень економіки;
- 4) стан навколишнього середовища;
- 5) громадянські свободи;
- 6) рівень здоров'я;
- 7) розвиток інфраструктури;

- 8) особиста безпека;
- 9) кліматичні умови.

Серед них найважливішим є вартість життя та рівень економіки.

Слід також зазначити, що всі ці показники для кожної країни є індивідуальними та відрізняються. Це безпосередньо має вплив на рівень індексу людського розвитку та рівень добробуту країни. Автори індексу людського розвитку поділяють країни на 4 категорії:

- держави з дуже високим рівнем розвитку;
- держави з високим рівнем розвитку;
- держави з середнім рівнем розвитку;
- держави з низьким рівнем розвитку.

До першої категорії належать країни індекс людського розвитку яких перевищує 0,9 бала. Серед них: Норвегія, Австралія, Швейцарія, Нідерланди, США та інші.

До країн з високим рівнем розвитку належать країни з показником індексу людського розвитку більше 0,8 бала.

До країн з середнім рівнем розвитку відносять країни з показником індексу людського розвитку більше 0,5 бала.

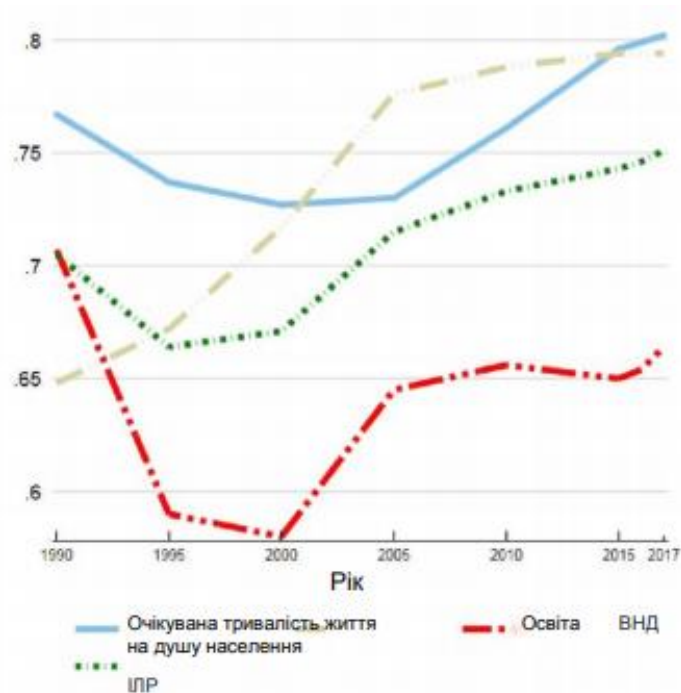
Країни, що мають показник індексу людського розвитку нижчий 0,5 відносять до останньої категорії.

За 2017 рік Україна отримала значення ІЛР 0,751, що є нижчим за середнє значення для країн у групі з високим Індексом людського розвитку, який становить 0,757, та нижчим за середнє значення для країн Європи та Центральної Азії, що складає 0,771. У період з 1990 по 2017 рр. очікувана тривалість життя при народженні в Україні збільшилась на 2,3 роки, середня кількість років навчання збільшилась на 2,2 роки, а середня кількість років навчання зросла на 2,6 роки. Останнім часом рівень життя в Україні, що визначається валовим національним доходом (ВНД) на душу населення, дещо зріс: приблизно на 9% у 2015-2017 рр. Детальніший аналіз компонентів ІЛР,

представлений в оновленій статистиці ПРООН 2018 року, засвідчує нерівний розподіл показників по освіті, середній тривалості життя та доходах серед жінок та чоловіків у різних країнах[4].

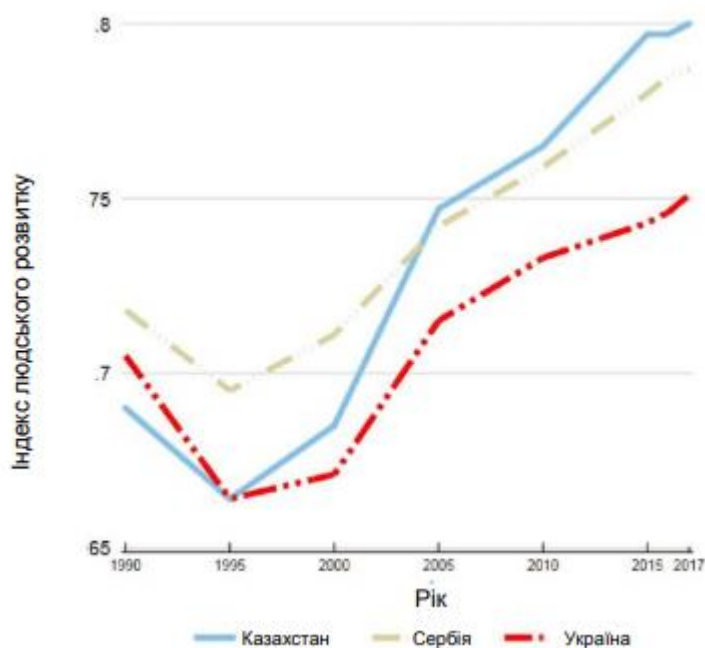
	Очікувана тривалість життя при народженні	Очікувана кількість років навчання	Середня кількість років навчання	ВНД на душу населення (ПКС 2011 року в доларах США)	Значення ІЛР
1990	69,8	12,4	9,1	10 748	0,705
1995	67,9	12,2	10,0	4984	0,664
2000	67,3	13,0	10,7	4659	0,671
2005	67,4	14,6	11,2	7173	0,715
2010	69,5	14,8	11,3	7715	0,733
2015	71,8	15,0	11,3	7375	0,743
2016	72,0	15,0	11,3	7593	0,746
2017	72,1	15,0	11,3	8130	0,751

Таблиця 1.1 Тенденції індексу людського розвитку України, розраховані на базі послідовної серії часових даних та нових цільових показників[13].

Мал.1.1 Тенденції індексу людського розвитку України, розраховані на базі послідовної серії часових даних та нових цільових показників [13].

Прогрес людського розвитку, який вимірюється за допомогою індексу людського розвитку, можна порівняти з іншими країнами. Наприклад, протягом періоду між 1990 та 2017 роками Україна, Сербія та Казахстан мали різний ступінь прогресу в збільшенні своїх показників індексу людського розвитку(див. малюнок 1.2).

Мал1.2 Тенденції ІЛР для України, Сербії та Казахстану, 1990–2017 роки.[13].

Індекс людського розвитку України 2017 року на рівні 0,751 є нижчим за середнє значення для країн у групі високого людського розвитку, яке становить 0,757, та нижчим за середнє значення для країн Європи та Центральної Азії, яке становить 0,771. Серед країн Європи та Центральної Азії країнами, які мають близьке до України положення за ІЛР у 2017 р. та які певною мірою близькі до України за чисельністю населення, є Казахстан та Російська Федерація, які мали позиції 58 і 49, відповідно, за ІЛР (див. таблицю 1.2).

	Значення ІЛР	Позиція за ІЛР	Очікувана тривалість життя при народженні	Очікувана кількість років навчання	Середня кількість років навчання	ВНД на душу населення (ПКС у доларах США)
Україна	0,751	88	72,1	15,0	11,3	8130
Казахстан	0,800	58	70,0	15,1	11,8	22 626
Російська Федерація	0,816	49	71,2	15,5	12,0	24 233
Європа та Центральна Азія	0,771	—	73,4	14,1	10,3	15 331
Високий ІЛР	0,757	—	76,0	14,1	8,2	14 999

Табл 1.2 Індекс людського розвитку та складові показники України за 2017 р. відносно окремих країн та груп [13].

За даними міжнародної дослідницької організації Legatum Institute переможцем в рейтингу стала Норвегія. У першій двадцятці – 13 європейських країн.

Україна в індексі добробуту-2015 посіла 70-те місце, тобто залишилася серед “середняків”, втративши 7 позицій у порівнянні з попереднім роком.

Цікавим показником, який застосовують для визначення якості життя, є індекс валового національного щастя. Дослідження проведені Дж. Вольферсом свідчать про те, що:

- в межах одного суспільства багаті люди прагнуть бути щасливими, а бідні – ні;
- багаті суспільства в цілому не прагнуть бути щасливими, а бідні – так;
- ті країни, які досягли багатства, не прагнуть бути щасливими [8].

Дж. Вольферс спробував визначити щастя людей з урахуванням рівня доходів їх сімей. Згідно з його дослідженнями спостерігається висока залежність між відчуттям людського щастя та матеріальною складовою.

Подібні дослідження були проведені World Database of Happiness (Всесвітньою базою даних про щастя). Серед 178 досліджуваних країн Україна посідає 173 місце і має показник 3,3 за десятибальною шкалою. Слід зазначити, що в Україні за очікуваної тривалості життя 69,1 роки індекс кількості щасливих років складає 25,1 [9].

Отже, на основі аналізу наявних методик вимірювання добробуту в роботі запропоновано сукупність показників, що дозволяють охарактеризувати ті базові елементи якості життєдіяльності, які безпосередньо визначають можливості і стимули здійснення активної економічної поведінки. Середній рівень добробуту населення України, зважаючи на рівень його купівельної спроможності, забезпеченість товарами тривалого користування та житлом, недостатню представленість на ринку якісних благ, переважно суспільних, є відносно низьким. А зважаючи на високий ступінь дохідної диференціації

можна зробити висновок, що такий рівень добробуту властивий більшій частині населення.

Головне завдання держави – робити життя людей комфортнішим, збільшуючи їхні доходи, та справедливішим, захищаючи їхні права. Існують різні думки щодо впливу держави та окремої людини на показники добробуту країни. Також потрібно враховувати як об'єктивні так і суб'єктивні показники людського капіталу, тому що їх сукупність реально відображає рівень і якість людського капіталу, що визначає не тільки кількісні параметри людського розвитку, а й якісні, тобто те, наскільки людина комфортно та вільно почуває себе в державі [12].

До показників рівня життя населення(тобто добробуту), що мають пряме відношення до організації оплати праці і встановленню її мінімальних розмірів, відносяться такі поняття, як продовольчий і споживчий кошики, прожитковий мінімум, бюджет прожиткового мінімуму.

Продовольчий кошик - це набір продуктів харчування однієї людини на місяць, розрахований на основі мінімальних норм споживання продуктів, що відповідають фізичним потребам людини, калорійності, змісту основних харчових речовин і забезпечують дотримання традиційних навичок організації харчування.

Прийняті для розрахунків мінімальні норми споживання продуктів рекомендовані Інститутом харчування Академії медичних наук України. Вони містять у собі продовольчі товари 11 груп: хліб і хлібопродукти, картопля, овочі і баштанні, фрукти і ягоди, м'ясо і м'ясопродукти, рибу і рибопродукти, молоко і молокопродукти, яйця, цукор і кондитерські вироби, олія рослинна і маргарин, інші продукти (сіль, перець і т.д.).

Норми диференційовані по соціально-демографічних групах населення. За основу формування мінімального продовольчого кошика для населення працездатного віку прийнятий набір продуктів харчування працюючого чоловіка, що (набір продуктів) забезпечує 2700 ккал у добу (при загальному споживанні білка 88,7 м, у тому числі тваринного походження - 31,5 г). У

таблиці 1 приводиться набір продуктів харчування для соціально-демографічних груп населення України на рівні прожиткового мінімуму, що являє собою показник обсягу і структури споживання найважливіших матеріальних благ і послуг на мінімально припустимому рівні, що забезпечує необхідні умови для підтримки активного фізичного стану дорослих, для соціального і фізичного розвитку дітей і підлітків.

Як вважають фахівці Інституту харчування, даний набір продуктів відповідає фізичним потребам людини по калорійності і змісту основних харчових речовин. До складу мінімального набору продуктів харчування не включені алкогольні напої, тютюнові вироби, делікатеси .

Вартість продовольчого кошика по кожній групі населення розраховується шляхом множення мінімальної норми споживання продуктів на середню ціну покупки.

Вартість мінімального споживання непродовольчих товарів і послуг визначається за матеріалами бюджетних обстежень доходів родин, рівень споживання продуктів у яких відповідає мінімальному.

Наприклад, вартість мінімального продовольчого кошика склала 350 грн. на місяць. У родин з аналогічними середніми на душу населення витратами на харчування частка цих витрат досягла 71% від загальних витрат. Звідси вартість мінімального споживання непродовольчих товарів складе: $0,29 \times 350 : 0,71 = 142,9$ грн. на місяць на 1 чоловік.

Витрати на непродовольчі товари і послуги уточнюються за допомогою нормативного методу на основі норм забезпеченості і термінів служби предметів тривалого користування. Розрахунок проводиться по трьох групах товарів 1 - предмети гардероба (верхній одяг, взуття, головні убори і т.д.), 2 - предмети санітарії, гігієни, ліки, 3 - товари тривалого користування (меблі, посуд, електропобутові прилади, предмети господарського призначення й ін.).

Витрати на житло і комунальні послуги визначаються на основі нормативів, цін і тарифів у регіоні. Враховуються також витрати родин на податки і

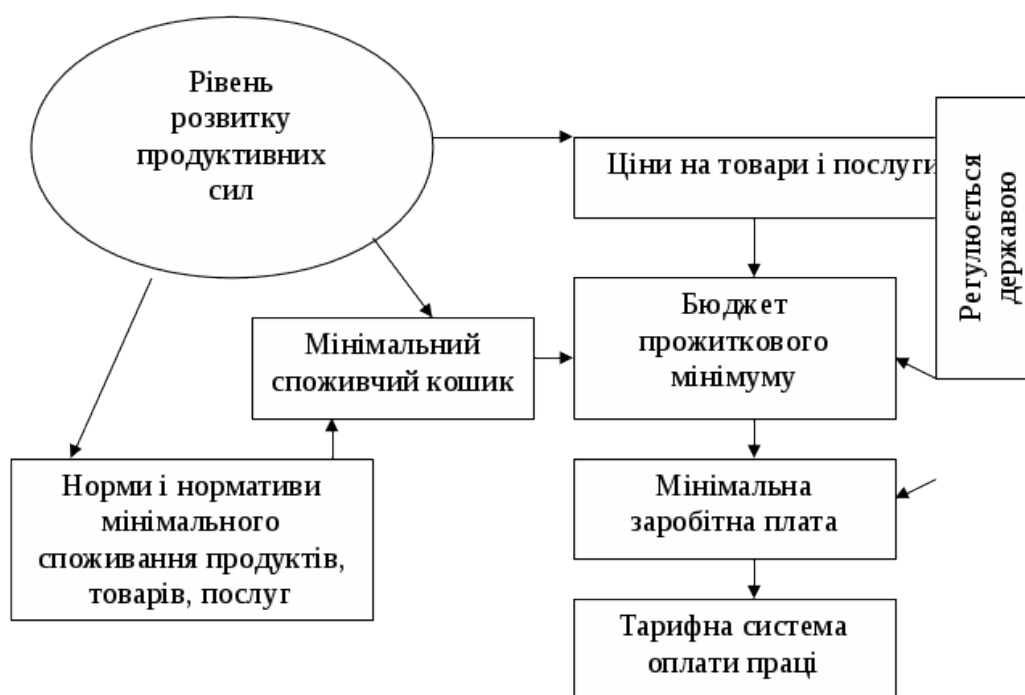
збори. Сукупний мінімальний обсяг потреб у натуральній формі утворить *мінімальний споживчий кошик*.

Вартість придбання непродовольчих товарів визначається шляхом множення вартості одного виробу на його річний запас і ділиться на термін служби. Наприклад, чоловіча зимова шапка коштує 200 грн., запас - 1 шт., термін служби - 3 роки. Витрата в розрахунку на місяць:

$$\frac{200 * 1}{3 * 12} = 5,56 \text{ грн./міс.}$$

Вартісна оцінка натурального набору продуктів, непродовольчих товарів і послуг прожиткового мінімуму визначає бюджет прожиткового мінімуму (БПМ).

Показники прожиткового мінімуму і бюджету прожиткового мінімуму використовуються державою як інструменти соціальної політики. Зокрема, за допомогою цих показників відбувається оцінка рівня життя населення (визначаються частки населення з бюджетами нижче, рівними і більшими, ніж бюджет прожиткового мінімуму); БПМ служить базою для адресної соціальної політики з метою підтримки самих малооплачуваних груп населення; за допомогою БПМ повинні визначатися розміри мінімальної заробітної плати і мінімальної пенсії по старості; БПМ використовується в якості одного з критеріїв малозабезпеченості, що дає право на соціальні виплати і допомоги. Взаємозв'язок бюджету прожиткового мінімуму з оплатою праці показано на мал. 1.4.

Мал. 1.3 Взаємозв'язок бюджету прожиткового мінімуму з оплатою праці. [Виконано автором].

Всі елементи системи, зв'язаної з установленням БПМ, визначаються, як це відбито на рис.1, рівнем розвитку продуктивних сил суспільства. Держава в законодавчому порядку встановлює бюджет прожиткового мінімуму і мінімальну заробітну плату. Теоретично їхні величини повинні бути рівноцінні, саме в цьому і складається економічний зміст розрахунку БПМ як бази для встановлення мінімальної заробітної плати, що, у свою чергу, є крапкою відліку для тарифної системи оплати праці. Однак у дійсності в даний час мінімальна заробітна плата в Україні істотно нижче величини прожиткового мінімуму, що можна лише пояснити (але не виправдати) труднощами, з якими зіткнулася економіка країни в період переходу до ринкових відносин.

Розділ 3: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ДОБРОБУТУ В КРАЇНІ.

В основі державної політики подолання бідності та підняття рівня життя населення має бути визнання того, що цієї мети не можна досягти виключно шляхом підтримки знедолених. Необхідні комплексні підходи, орієнтовані як на бідні, так і на відносно забезпечені верстви суспільства. Зусилля держави щодо підвищення рівня життя всіх верств населення незалежно від їх матеріального положення мають спиратися на забезпечення сталого економічного зростання, всебічний розвиток і максимально повне використання трудового потенціалу країни, поліпшення ситуації на ринку праці.

Однак саме по собі економічне зростання ніде і ніколи не вирішувало соціальних проблем.

Цілком імовірною (особливо в Україні) видається ситуація, за якої плодами економічного зростання скористається дуже обмежене коло. Цей прошарок буде прискореними темпами накопичувати в своїх руках багатство, а бідні так і лишатимуться бідними.

Необхідно подолати вкрай негативну тенденцію соціальної поляризації суспільства, забезпечити зниження економічної нерівності шляхом запровадження гнучкої податкової політики, раціональних соціальних трансфертів, стимулювання малого та середнього бізнесу, захисту прав дрібних акціонерів, легалізації тіньової діяльності і незареєстрованих доходів. Економічне зростання створює необхідне підґрунтя для зниження безробіття (включаючи приховане) та підвищення доходів від трудової діяльності. Поряд з реформуванням системи оплати праці необхідно забезпечити зниження економічної нерівності шляхом запровадження гнучкої податкової політики, раціоналізації соціальних трансфертів, стимулювання малого та середнього бізнесу, захисту прав дрібних акціонерів.

Наслідком стане не тільки зростання рівня життя основної маси населення, а і зниження масштабів, рівня та глибини бідності.

Другий напрям має стосуватися безпосередньо соціально вразливих верств населення.

Передусім, необхідно запровадити дієву систему соціального страхування, яка запобігатиме втраті доходу внаслідок безробіття, захворювання чи старості. В цьому контексті першочерговим завданням є проведення повномасштабної пенсійної реформи, оскільки тільки так можна докорінно поліпшити становище сьогodнішніх пенсіонерів при стимулюванні економічної активності населення працездатного віку. Необхідно запровадити – спочатку добровільну, а через кілька років і обов'язкову – накопичувальну систему пенсійного забезпечення.

Це буде стимулювати населення реєструвати свої доходи і сплачувати внески до пенсійних фондів, забезпечить необхідний зв'язок між характером трудової діяльності (тривалістю стажу і сумою внесків до пенсійних фондів) та матеріальним забезпеченням на старість, і врешті-решт не тільки запобігатиме бідності населення похилого віку, а й забезпечить входження значної частини пенсіонерів до середнього класу.

Необхідна також реформа системи соціальної підтримки вразливих верств населення.

Говорячи про ефективність надання соціальної допомоги, необхідно підкреслити два основних її прояви: максимальне охоплення всіх нужденних і мінімальне надання допомоги тим, хто на них не потребує. Мова йде не про порушення чинного законодавства і випадки невинуватеного призначення допомог (субсидій тощо). В умовах існування різноманітної системи підтримки доходів населення (різних критеріїв надання різних видів допомог і різних порогів доходу сім'ї) важливо забезпечити спрямованість допомог саме на бідні верстви суспільства.

Адресність потребує передусім точної ідентифікації бідних, яка в принципі може досягатися кількома способами. Базою ідентифікації є оцінка рівня доходів (споживання) сімей (домогосподарств). Безумовною перевагою такого підходу є максимально точна спрямованість допомоги. Але є і цілий

ряд проблем, пов'язаних насамперед з невідповідністю реального рівня життя доходам. Орієнтація ж на рівень споживання при наданні адресної допомоги ускладнюється тим, що ця характеристика рівня життя не підтверджується документально і відповідно не може використовуватись безпосередньо у процедурі призначення допомоги. Проблему можна вирішити (і у більшості країн така практика існує) шляхом запровадження показника доходів у поєднанні з бодай вибірковими перевітками реального рівня життя. Але це потребує коригування законодавства, істотного збільшення адміністративних витрат і, як правило, не користується підтримкою населення.

Альтернативний підхід спирається на так звані індикатори ризику бідності, тобто на наявність у сім'ї (домогосподарства) однієї або кількох ознак, що тісно корелюють з бідністю. Прикладом може бути наявність не менше 5 дітей, відсутність у сім'ї осіб молодше 75 років тощо. Переваги такого підходу обумовлені спрощенням процедури надання допомоги і відповідним скороченням адміністративних витрат. Недоліки пов'язані з тим, що всі індикатори ризиків бідності є непрямими і пов'язані з бідністю стохастично, а не функціонально. Відповідно можливі помилки у забезпеченні адресності: неповнота охоплення бідних або навпаки надання допомоги небідним.

Значною мірою запобігти розпилу коштів може так званий механізм самоідентифікації або само адресності. Його ідея зводиться до формування таких видів допомоги, які прагнуть отримувати тільки дійсно бідні верстви населення. Прикладом, прийнятним для працездатних верств суспільства, можуть бути програми громадських робіт з оплатою не вище порогу бідності. Потребує істотного посилення увага до осіб з обмеженими фізичними можливостями, яким необхідно створити максимально сприятливі умови для адаптації до суспільного життя, професійної реабілітації та зайнятості, запобігання соціальної ізоляції.

Першим кроком до розробки державної стратегії підвищення рівня життя та подолання бідності в Україні стало Послання Президента України до Верховної Ради України в 2001 році, де вперше на державному рівні було

проаналізовано наявні проблеми і окреслено основні напрями дій. У розвиток ідей послання Кабінетом міністрів було розроблено Стратегію подолання бідності, яку затвердив своїм Указом Президент України. Стратегія визначила систему пріоритетів на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу.

Сьогодні необхідна координація різнопланових зусиль щодо подолання бідності, їх концентрація в рамках практичної реалізації Стратегії.

Досить швидко адресними діями (переважно пасивного характеру) можна викоринити абсолютну бідність у найгостріших її проявах. Пом'якшення відносної бідності, пов'язаної насамперед з економічною нерівністю населення, вимагає більше часу і зусиль передусім активного характеру. Що ж стосується суб'єктивної бідності, то для запобігання соціальних конфліктів, до яких вона може призвести, необхідні час, довіра до влади на всіх рівнях і узгоджені дії чи не всіх соціальних інститутів суспільства.

ВИСНОВКИ

На основі наших досліджень можна зробити такі висновки:

Соціально-економічний розвиток країн світу, включаючи Україну, визначається досягнутим рівнем і якістю життя населення, що відповідає резолюції, прийнятої ООН, згідно якої будь-яка держава в першу чергу повинна створювати сприятливі умови для того, щоб життя людей було довгим, здоровим і наповненим творчістю.

Життя людини – багатогранне соціально-економічне явище, яке можна охарактеризувати за допомогою двох понять „рівень” і „якість” життя населення. Ці поняття – різнопланові, вони характеризують різні аспекти життя людини. Так, рівень життя населення – це кількісна і якісна характеристики ступеня досягнення компонент життя людини, а якість життя – якісна характеристика ієрархії значення задоволення його складових компонентів.

Для того щоб управляти процесом підвищення та покращення життя людей необхідно оцінювати його рівень і якість. Оцінка рівня життя населення регіонів країни вимагає як кількісної, так і якісної характеристик. Кількісна оцінка здійснюється на основі інтегрального показника, який розраховується за допомогою таксономічного методу.

Всебічно кількісно оцінити рівень життя населення регіонів країни, а потім діагностувати причини його зміни можливо тільки за допомогою системи окремих показників. Організуючою основою побудови системи окремих показників елементів компонент рівня життя населення є структурно-логічний причинно-наслідковий зв'язок між ними.

Якісна оцінка рівня життя населення дозволяє визначити – високий чи низький рівень життя людини досягнуто у регіонах країни. Для її визначення використовується комплекс економіко-математичних моделей, які будуються на основі кластерного та дискримінантного аналізів.

В контексті формування державної соціальної політики особливого значення набуває адекватна оцінка потреб населення та можливостей суспільства їх

забезпечити. Відповідно нагальною необхідністю стає запровадження у практику статистичного аналізу та управління, розробки цільових програм системи індикаторів рівня життя населення і соціальних нормативів та стандартів. Це дозволить не тільки налагодити моніторинг рівня життя населення, а й активно впливати на його зростання як у кількісному, так і в структурно-якісному плані.

Відсутність адекватної системи показників не дозволяє визначити реальний якісний стан рівня життя різних соціальних верств населення та здійснити їх структурне ранжування. Ефективна державна політика, спрямована на забезпечення досягнення відповідного життєвого рівня населення, може бути реалізована лише за умови всебічного врахування системної дії комплексу соціально-економічних чинників, та застосування повної та репрезентативної системи показників оцінки рівня життя.

В умовах ринкової економіки підґрунтям соціального захисту населення може стати система соціальних нормативів, які одночасно відображають особливості соціальної системи та виступають інструментом регулювання тих чи інших процесів у суспільстві. Розробка та впровадження державних мінімальних соціальних стандартів має бути спрямована на фінансове забезпечення основних конституційних прав громадян, зміцнення фінансової бази та збереження єдиного соціального простору у всіх регіонах країни, тобто державні мінімальні стандарти повинні знайти своє відображення в державному та місцевих бюджетах і сприяти вирівнюванню соціального забезпечення громадян у розрізі областей, районів та інших адміністративних одиниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.
2. В. Кривошеїн. Індекс людського розвитку // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.283
3. Індекс людського розвитку [Електронний ресурс]. Режим доступу – https://pidruchniki.com/15170515/ekonomika/indeks_lyudskogo_rozvitku
4. Індекс людського розвитку [Електронний ресурс]. Режим доступу – https://pidruchniki.com/18800413/ekonomika/indeks_lyudskogo_rozvitku
5. Human Development Report 2009/ [Електронний ресурс]. Режим доступу – http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2009_EN_Complete.pdf
6. Грішнова О.А. Людський розвиток: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2006.
7. Томчук Н.В. Еволюція наукових поглядів на людський розвиток / Н.В. Томчук // Економічна теорія. – 2005.
8. Wolfers J. The Economics of Happiness, Part 4: Are Rich People Happier than Poor People?//The New York Times.-2008.-April 22. [Електронний ресурс]. Режим доступу - <http://freakonomics.com/2008/04/22/the-economics-of-happiness-part-4-arerich-people-happier-than-poor-people/>
9. Всесвітня база даних про щастя (World Database of Happiness) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl>
10. В Україні скоротилися доходи і тривалість життя: (індекс людського розвитку: рейтинг ООН) [Текст] // Соціальний захист. – 2013. - №3. – С. 32-37.
11. Колеснікова К. Чи рухатиметься Україна «південним» шляхом?: [проблеми розвитку людства] [Текст] / К. Колеснікова // Вісник Пенсійного фонду України. – 2013. - №6. – С. 36-37

12. Переверзева А. В. Індекс людського щастя – показник рівня реалізації людського потенціалу [Текст] / А. В. Переверзева // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №7. – С.201-207.
13. Аналітична записка за країнами з оновленої статистики за 2018 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/annual-reports/hdr-2018-statistical-update.html>